

за свідченням директорів (у рамках «Уроків для стійкого розвитку»), давала можливість освітнім закладам економити значні кошти і спрямовувати їх на потреби школи.

Важлива роль належить також позакласній роботі, у тому числі проведені «тижнів екології», у тому числі екологічних акцій, вікторин, круглих столів, конференцій тощо.

Необхідна також активна участь учнівської молоді у конкурсних проектах на зразок обласного еколого-краєзнавчого проекту «Твій рідний край» (у Тернопільській області) [8], у рамках якого школярі залучаються до еколого-дослідницької діяльності, намагаючись зробити хоча б невеликий внесок у покращення стану довкілля свого села чи громади.

Література:

1. Іванова Т. Екологічна освіта як базова складова екологічної політики держави. URL: [file:///C:/Users/VIP/Downloads/alexi,%20%D0%86%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0.PDF%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/VIP/Downloads/alexi,%20%D0%86%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0.PDF%20(1).pdf)
2. Про концепцію екологічної освіти в Україні. URL: <http://consultant.parus.ua/?doc=01E1O32CC0>.
3. Біологія і екологія. 10-11 класи. Рівень стандарту. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти, 2017. 15 с. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>
4. Географія. 6 – 9 класи. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти, 2022. 77 с. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.geography-6-9.pdf>
5. Методичний посібник для вчителів з навчального курсу за вибором для учнів 9 (10) класу загальноосвітніх навчальних закладів. Уроки для сталого розвитку/ О. І. Пометун, Л.М. Пилипчатіна, І.М. Сущенко. К.: Видавничий дім «Освіта». 2011. 101 с.
6. Організація освіти у зарубіжних країнах. URL: <https://ua.kursoviks.com.ua/organizaciya-ekologichnoi-osviti>
7. Царик Л.П., Царик П.Л., Вітенко І.М., Екологія, 10 кл. Рівень стандарту. Видавництво: Генеза.
8. Вітенко І., Янковська Л., Царик Л. Обласний еколого-краєзнавчий проект «Твій рідний край»: історія та сучасні досягнення. Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія: Географія. 2018. Вип. 1 (44). С. 4-8.

ФОРМУВАННЯ КРАЄЗНАВЧИХ ЗНАНЬ НА УРОКАХ БІОЛОГІЇ І ЕКОЛОГІЇ

Білецька Г.А., Ярошик О.В.

biletska_galina2017@ukr.net, yaroshikk2803@gmail.com

Хмельницький національний університет

The necessity of cultivating regional knowledge during biology and ecology classes is substantiated. Recommendations for the development of regional knowledge while studying the educational subject «Biology and Ecology, Grades 10-11» are proposed.

Key words: *biology, ecology, regional education.*

Сучасна система освіти України орієнтована на формування особистості, яка не лише володіє компетентностями, необхідними для подальшого навчання і професійної самореалізації, але й поважає традиції і звичаї свого народу, шанобливо ставиться до природи рідного краю, має високий рівень національно-патріотичної свідомості. Одним з шляхів формування цих якостей особистості є краєзнавча освіта.

Доцільність використання краєзнавчих матеріалів в освітньому процесі обґрунтовано у працях видатних українських педагогів А. Макаренка, К. Ушинського, В. Сухомлинського. Різні аспекти краєзнавчої освіти досліджували В. Бугрій, М. Костриця, В. Кремень, Р. Маньковська, В. Обозний та ін. Зокрема Р. Маньковська зазначає, що «впровадження краєзнавства у систему національної освіти, використання його як важливого інструменту науково-інтелектуального та духовного впливу на формування суспільної свідомості та патріотичних почуттів у молодих громадян нашої країни сприяє творенню її національного змісту» [1].

Надзвичайно актуальною є проблема краєзнавчої освіти учнів закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО). Саме у дитячому і підлітковому віці відбувається усвідомлення національної ідентичності, формування таких цінностей як любов до своєї країни, шанобливе ставлення до її матеріальних і духовних цінностей. З цього приводу академік П. Тронько стверджував, що краєзнавча освіта повинна починатися з маленьких громадян. Усвідомлюючи, що освітянське краєзнавство спрямоване на зацікавлення молоді історією та культурою рідного краю, формування національного громадянина держави, виховання любові до рідної землі, науковець наголошував, що краєзнавство забезпечує всебічність та гармонійність розвитку особистості, здатної працювати для України, тому необхідно охопити ним ланки навчання дітей та молоді: від дитячого садку до вищої школи [2].

Одним із результатів краєзнавчої освіти учнів є володіння краєзнавчими знаннями, на основі яких відбувається формування ціннісних орієнтацій. Для формування краєзнавчих знань насамперед потрібно з'ясувати сутність поняття «краєзнавство». У найбільш широкому розумінні, краєзнавство – це сукупність знань про рідний край, тобто місце, де людина народилася, живе, навчається, працює. Оскільки всебічне пізнання краю можливе лише завдяки поєднанню методів різних наук, краєзнавство має багатогалузевий характер (географічне, історичне, біологічне, етнографічне, екологічне та інші напрями краєзнавства) [3]. Зважаючи на багатогалузевий характер краєзнавства, проблема формування краєзнавчих знань має комплексний міждисциплінарний характер і передбачає інтеграцію знань з географії, історії, біології, етнографії, екології та інших наук.

Значний потенціал для формування краєзнавчих знань має навчальний предмет «Біологія і екологія. 10-11 класи». Мета навчального предмета полягає у формуванні в учнів природничо-наукової компетентності шляхом засвоєння системи інтегрованих знань про закономірності функціонування живих систем, їхній розвиток і взаємодію, взаємозв'язок із довкіллям; розуміння біологічної картини світу і цінності таких категорій, як життя і природа; свідомого ставлення до природи як універсальної та унікальної цінності; здатності застосувати знання з біології та екології у повсякденному житті, оцінювати їх роль для сталого розвитку суспільства. Крім предметних компетентностей, навчальний предмет «Біологія і екологія. 10-11 класи» забезпечує формування таких ключових компетентностей, як екологічна грамотність (здатність раціонально користуватися природними ресурсами, усвідомлення ролі навколишнього середовища для життя і здоров'я людини), соціальна і громадянська компетентності (здатність відстоювати власну громадянську позицію з метою охорони навколишнього середовища та сталого розвитку суспільства), обізнаність та самовираження у сфері культури (усвідомлення причетності до національної культури через вивчення біології та екології, розуміння власної національної ідентичності) [4]. Відповідно до результатів навчання, сформульованих з урахуванням компетентнісного підходу в освіті, навчальний предмет

дозволяє реалізувати біологічне (ознайомлення з представниками місцевої флори і фауни, їхніми особливостями і значенням у господарській діяльності; ознайомлення з місцевими біоценозами) та екологічне (розуміння екологічних проблем рідного краю, формування дбайливого ставлення до природного середовища) країнознавство.

Зміст навчального предмета «Біологія і екологія. 10-11 класи» розподіляється за роками навчання таким чином: 10 клас – теми: «Біорізноманіття», «Обмін речовин і перетворення енергії», «Спадковість і мінливість», «Репродукція та розвиток»; 11 клас – теми: «Адаптації», «Біологічні основи здорового способу життя», «Екологія», «Сталий розвиток та раціональне природокористування», «Застосування результатів біологічних досліджень у медицині, селекції та біотехнології» [4]. Для формування краєзнавчих знань учнів у кожній темі, по можливості, необхідно висвітлити краєзнавчі аспекти. Зокрема зміст теми «Біорізноманіття» рекомендуємо доповнити навчальним матеріалом про місцеві види рослин і тварин, типові для місцевості проживання біоценози. Під час вивчення теми «Адаптації» рекомендуємо схарактеризувати середовища існування рідного краю та адаптації живих організмів до них, розглянути представників рослинного і тваринного світу, що відносяться до різних життєвих форм та екологічних груп. Також варто висвітлити інформацію про відомих біологів, що народилися або проживали у населених пунктах рідного краю. Під час вивчення тем «Екологія» і «Сталий розвиток та раціональне природокористування» доцільно акцентувати увагу на екологічних проблемах і рідного краю. З цією метою рекомендуємо доповнити зміст тем навчальним матеріалом про екологічний стан атмосферного повітря, ґрунтів, поверхневих і підземних вод рідного краю; фактори, що зумовили погіршення екологічного стану навколишнього природного середовища у місцевості проживання; причини зменшення біорізноманіття та види рослин і тварин, що потребують охорони на території рідного краю; заходи, що здійснюються для охорони біорізноманіття і природно-заповідні території рідного краю. Також у змісті цих тем доцільно висвітлити стратегічні цілі сталого розвитку для адміністративно-територіальної одиниці, у якій живуть і навчаються учні, та шляхи їх досягнення.

Отже, дієвим засобом формування в учнів ЗЗСО шанобливого ставлення до матеріальних та духовних цінностей рідного краю і національно-патріотичної свідомості є краєзнавча освіта. Значний потенціал для краєзнавчої освіти учнів має навчальний предмет «Біологія і екологія. 10-11 класи», оскільки більшість його тем можна доповнити навчальним матеріалом краєзнавчого змісту, що забезпечує формування краєзнавчих знань.

Література:

1. Маньковська Р.В. Суспільнотворча роль освітянського краєзнавства (до 100-річчя від народження академіка П.Т.Тронька). Вісник ХНУ: серія «Історія». 2016. Вип. 51. С. 131-139.
2. Тронько П.Т. Краєзнавство як складова навчально-виховного процесу. Краєзнавство. 2011. № 3. С. 5-10.
3. Кузьма-Кочур М.І. Сутність, функції і напрями країнознавства. Збірник наукових праць ХДУ. Педагогічні науки. 2008. Вип. L. Ч.1. С. 337-343.
4. Біологія і екологія. 10-11 класи. Рівень стандарту: Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти: Затверджено наказом Міністерства освіти і науки України № 1407 від 23.10.2017 р. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2018-2019/biologiya-i-ekologiya-10-11-kl-riven-standartu-obgovorennya2.doc>